

Kuntaliiton hallituksen terveiset hallitusohjelman puolivälitarkasteluun ja kehysriiheen:
Kuntatalouden kestävydestä pidettävä muutoksessa kiinni - Kunnat valmiita kasvu- ja investointitalkoisiin

Juha Sipilän hallitus on käynnistänyt monia uudistuksia, joiden tavoitteena on lisätä talouskasvua, sopeuttaa julkista sektoria ja nostaa työllisyysaste 72 prosenttiin. Hallituskauden puolivälissä keskeisimmät haasteet ja lisätoimenpiteiden tarpeet liittyvät työllisyyden hitaaseen kohenemiseen, pitkäaikaistyöttömyyden lisääntymiseen ja julkisen talouden yhä voimakkaana jatkuvaan velkaantumiseen.

Kuntatalouden kestävyys muutoksessa on varmistettava

Julkinen talous, erityisesti valtio, velkaantuu päätetyistä sopeutustoimista huolimatta yhä samaa tahtia kuin hallitusohjelmaa kirjoitettaessa. Myös tavoite julkisen sektorin tehtävien ja veloitteiden vähentämisestä on edennyt nihkeästi.

Kilpailukyky sopimuksen yhteydessä myönnettyt verokevennykset heikentävät selvästi julkista taloutta. Kuntatalouden tulopohjaa syövät palkansaajan lakisääteisiin maksukorotuksiin liittyvät verovähennykset ja valtionosuusleikkaukset.

Tulevaisuuden näkymät ovat siis sekä valtiolla että kunnilla hyvin haastavat. Tuoreimpien ennusteiden mukaan kuntatalous on kuitenkin saavuttamassa hallituksen sille asettaman rahoitusasemataavoitteen. Tässä keskeisellä sijalla ovat olleet kuntien omat toimet menojen kasvun hillitsemiseksi.

Kuntatalouden kestävydestä on nyt pidettävä huolta. Mahdolliset valtion toimista seuraavat veroperustemuutokset tai maksualennukset on kompensoitava kunnille täysimääräisesti. Lisätehtävistä on tässä vaiheessa pitäydyttävä, mutta vapausasteita nykytehtävien hoitamiseen on sen sijaan lisättävä osana normien purkamista.

Vuoden 2017 talousarviossa kilpailukyky sopimukseen liittyvät valtionosuusvähennykset olivat 372 milj. euroa. Ne pohjautuivat julkisen sektorin lomarahaleikkauksen täysimääräiseen säästöarvioon ja vuosityöajanpidennyksen laskennalliseen säästöön. Koska vuosityöajan pidennys ei ole tuomassa säästöjä oletetulla tavalla, ei myöskään suunniteltua valtionosuuksien lisäleikkausta tule toteuttaa.

Myös kilpailukyky sopimuksen vaikutusarviot vuosille 2019-2020 on linjattava kuntien ja maakuntien välillä uudelleen maakuntauudistuksen seurauksena. Kiky-sopimuksesta koituvat menosäästöt eivät enää hyödytä kuntataloutta vuoden 2019 jälkeen alun perin arvioitua määrää, minkä vuoksi myös niihin pohjautuvat leikkaukset on kohdennettava uudelleen.

Kuntien rahoitus- ja valtionosuusjärjestelmän uudistaminen on aloitettava jo tällä hallituskaudella. Siinä rahoitusjärjestelmä on viritettävä vastaamaan kestäväällä tavalla uudistuvien kuntien tarpeisiin ja toimintaympäristöön.

Kuntaliitto edellyttää, että sote- ja maakuntauudistuksen valmisteluun sekä sen edellyttämiin ICT- ja muihin investointeihin tulee varata kehyksessä riittävät voimavarat. Maakuntien valmistelukustannuksia ei voi jättää kuntien vastuulle.

Kuntaliitto korostaa, että kuntatalouden kestävydestä huolehtiminen on perusedellytys sille, että kunnat kykenevät hoitamaan lukuisat lakisääteiset ja muut tehtävänsä jatkossakin. Samalla kuntien on kyettävä vastaamaan mittavista investointitarpeista sekä työllisyyden ja kasvun edistämisestä.

Asuntorahastosta investointiavustuksia kuntien korjausvelan paikkaamiseen – kasvukeskuksiin uusia asuntoja sujuvalla kaavoituksella

Kuntasektorin rakennetun omaisuuden korjausvelan suuruusluokka on vähintään 7 miljardia euroa, josta noin puolet kohdistuu rakennuksiin. Summa kasvaa koko ajan. Korjausvelan kasvun hillitsemiseksi, työllistävien investointien liikkeelle saamiseksi sekä asumisen ja yhdyskuntien kehittämisen kannalta välttämättömän infrastruktuurin turvaamiseksi tulee käynnistää määräaikainen kuntien ja valtion korjausvelkaohjelma.

Sen osana tulee mahdollistaa Valtion asuntorahaston (VAR) varoista myönnettävät avustukset kuntien jo olemassa olevan infrastruktuurin korjaamiseen. Aiemmin avustukset ovat olleet mahdollisia vain uusien asuinalueiden ja täydennysrakentamisen kunnallistekniikkaan.

Sujuva kaavoitus ja riittävä asuntotuotanto kasvaville paikkakunnille on parasta työllisyyspolitiikkaa ja tärkeää myös asumiskustannusten hillinnän kannalta. Kaavajärjestelmän kokonaisuudistus tulee toteuttaa pikaisesti. Sen tavoitteena tulee olla kaavoitusprosessien sujuvoittaminen ja tulevaisuudessa tarvittavien kaavamuotojen roolin täsmentäminen. Kunnilla tulee säilyä oikeus itsenäisiin kaavoitus- ja maapoliittisiin valintoihin myös jatkossa.

Kasvukeskuksissa kohtuuhintaisen asumisen tarjontaa on lisättävä. Valtiovalta voi kannustaa kaupunkiseutujen kuntia tähän MAL-sopimuksilla. Niiden tehokkuutta voidaan lisätä kytkemällä ne yli hallituskausien ulottuvaan liikenneohjelmaan. Valtion on myös konserniohjaustaan vahvistettava huolehdittava siitä, että esimerkiksi asemanseuduilla olevat valtion maa-alueet saadaan asuntotuotannon piiriin.

Kuntaliitto katsoo, että osana kunnallisesta infrasta huolehtimista hallitusohjelmaan perustuvassa jätelain uudistamisessa kunnan vastuun piiriin tulee jäädä asumisen jätteiden ohella vähintään kuntien toiminnassa syntyvät yhdyskuntajätteet, jotta kuntien jätehuollon toimivuus turvataan sekä minimoidaan kunnille jätehuoltojärjestelyistä koituva hallinnollinen taakka. Jätehuollon toimialalle tulee säätää hankintadirektiivin sallimissa puitteissa pysyvä vähintään 15 prosentin ulosmyyntiraja ilman euromääräistä rajaa.

Investointirahoitusmalleja pitää monipuolistaa

Kuntien investointien erilaisten toteutus- ja rahoitusmuotojen tulisi olla valtion tuki- ja avustusten näkökulmasta keskenään samanarvoisessa asemassa. Esimerkiksi kunnan toteutuksessa investoinnin leasing-rahoituksella, joka nykyään on varteenotettava vaihtoehto myös monissa toimitilahankkeissa, mahdollisuus valtion tukeen jää nyt pois.

Kuntaliitto esittää alueellisten infrahankkeiden osalta selvitettäväksi rahoitusmallia, jossa kunnat ja valtio voisivat perustaa tiettyä investointia varten yhteisen infrayhtiön. Sen omistajaksi voisi tulevaisuudessa tulla myös maakunta. Kun yhtiö on kuntien määräysvallassa, sen vieraan pääoman ehtoisen rahoituksen voisi hoitaa Kuntarahoitus Oyj. Merkittävin näin toteutettava meneillään oleva investointihanke on Länsimetro.

Tämän lisäksi liikenneverkon ylläpitoa ja kehittämistä voidaan pitkäjänteistä yli hallituskausien kestäväällä liikenneinfraohjelmalla, jota hallinnoitaisiin ja rahoitettaisiin valtion erillisen kehysmenettelyn kautta. Tällöin liikenteen menot ja rahoitus erotettaisiin muusta budjettitaloudesta omaksi kehiksekseen.

Työllisyyden ratkaisemiseen vauhtia ja tehoa

Pohjoismaisittain alhainen työllisyysaste ja suuri pitkäaikaistyöttömyys vaativat uudenlaista yhteistyötä valtion, kuntien ja muiden toimijoiden kesken. Kuntien panostukset työllisyyden hoitoon nousevat jo noin 800 miljoonaan euroon.

Kuntien ja erityisesti kaupunkiseutujen osaamista ja resursseja ei voida korvata pelkästään markkinavetoisuutta kasvattamalla, vaan kuntien edellytyksiä kasvun ja työllisyyden luomiseksi on päinvastoin vahvistettava sekä käynnistyvillä alueellisilla työllisyyskokeiluilla että valmisteltavana olevalla kasvupalvelu-uudistuksella. Erityisen tärkeää tämä on pitkäaikaistyöttömyyden lievittämisessä.

Samalla on kehitettävä uusia malleja passiivituksen käyttämiseksi työttömien aktivoinnissa. Myös avustavien työtehtävien ja matalan kynnyksen työpaikkojen lisääminen on keskeistä. Kunnilla on hyvät edellytykset vastata tähän. Näillä keinoilla voidaan tukea myös maahanmuuttajien kotoutumista ja työllistymistä.

Kuntien edellytykset laadukkaaseen varhaiskasvatukseen järjestämiseen varmistettava

Työllisyyden lisäämiseksi ja kannustinloukkujen purkamiseksi varhaiskasvatusta ja koko perhevaapaajärjestelmää tulee tarkastella kokonaisuutena. Jos järjestelmää muutetaan, kunnille koituvat kustannukset on kompensoitava täysimääräisesti. Mahdollisten asiakasmaksutulojen vähenemisen lisäksi kustannuksia aiheutuu henkilöstön ja toimitilojen mitoittamisesta kasvavaa varhaiskasvatukseen piirissä olevaa asiakasmäärää vastaavasti. Esimerkiksi neljän tunnin maksuton varhaiskasvatus lisäisi henkilöstömenoja ja muita käyttökustannuksia 330 milj. eurolla, minkä lisäksi päälle tulevat kasvaneen lapsimäärän edellyttämät noin miljardin euron investointikustannukset.

Kuntaliitto muistuttaa, että varhaiskasvatukseen ja esiopetuksen bruttokustannukset kunnille ja kuntayhtymille ovat noin 2,9 mrd. euroa. Varhaiskasvatukseen asiakasmaksutuotot ovat kuntatalouden kannalta tärkeitä. Ne ovat olleet noin 350 milj. euroa vuodessa, mutta tulevat jo uuden varhaiskasvatukseen asiakasmaksulain voimaantulon 1.3.2017 jälkeen vähenemään.

Ammatillisen koulutuksen reformin toimeenpanoa tuettava

Kuntaliitto pitää toisen asteen ammatillisen koulutuksen uudistamista tarpeellisena. Siihen sisältyy merkittäviä rakenteellisia ja toiminnallisia muutoksia, kuten oppimisen siirtäminen laajasti työpaikoille. Uudistuksen toteuttamisaikataulu on tiukka. Tässä tilanteessa olisi perusteltua, että reformin toimeenpanoa tuetaan. Uusien toimintamallien käyttöönottoon tulee myöntää lisäpaikkoja reformin tavoitteita vastaaviin pilottikoulutuksiin. Ne tulisi suunnata esimerkiksi alueille, joissa on pulaa ammattitaitoisesta työvoimasta.

Kuntaliitto katsoo lisäksi, että ammatillisen koulutuksen rahoituksen tulee jatkossakin perustua todennettaviin kustannuspohjiin sekä valtion ja kuntien väliseen perustuslainkin edellyttämään lakisääteiseen kustannustenjaon tarkistukseen.